

MİRYOKEFALON MUHAREBESİ'NİN MAHALLİ ÜZERİNE MÜLAHAZALAR: BİZANS KAYNAKLARI

CONSIDERATIONS OVER THE LOCATION OF THE MYRIOKEPHALON BATTLE: BYZANTINE SOURCES

Levent KAYAPINAR*

Beycan HOCAOĞLU**

Serdar VARDAR***

Mahmut Halef CEVRİOĞLU****

Öz

17 Eylül 1176 yılında gerçekleşen ve Türk tarihi açısından çok büyük öneme sahip olan Miryokefalon Savaşı'nın nerede gerçekleştiği ve bu konudaki değişik ve çelişkili görüşler gündeme gelmiştir. Söz konusu savaşla ilgili Süryani, Ermeni ve Latin kaynakları bulunmakla birlikte biz görüşümüzü dönemin Bizans kaynakları olan İoannis Kinnamos ve Nikitas Honiatis'in görüşleriyle İmparator Manuel Komnenos'un mektubuna dayandıracağız. Miryokefalon Muharebesi'nin yerini Kinnamos ve Manuel'in mektubu Τζιβρηλιτζημανι (Çivrilicimani) olarak kaydetmiştir. Aynı yeri Nikitas Honiatis Τζιβριτζη (Çivrici) olarak yazar ve buranın geçit olduğuna vurgu yapar. Ancak savaşın gerçekleştiği bölgede birden fazla Çivril adını taşıyan yerleşim birimi vardır ve savaşın gerçekleştiği yerler konusunda iddiaların söz konusu olduğu coğrafyada iki tane Çivril mevcuttur. Bunun ötesinde Bizans kaynaklarında Çivril'in yakınında olduğu söylenen Homa adında da her iki Çivril'in yakınında yerleşim birimleri bulunmaktadır. Ancak, soyadı Honazlı anlamına gelen Nikitas Honiatis eserinde Dinar'dan bahsederken, Büyük Menderes ırmağının kaynaklarının burada olduğu ifade eder ve hemen arkasından Homa, terk edilmiş olan Miryokefalon Kalesi ve Çivril geçidi gelmektedir. Dolayısıyla günümüzde Denizli ilinde yer alan ve Büyük Menderes ırmağının kaynağı kabul edilen Işıklı gölünün çevresinde Homa=Seiblia (Gümüüşsu) ve Çivril yerleşim birimlerine rastlanır. Honiatis'in anlatımını takip ettiğimizde Çivrici geçidi, yüksek yamaçlarla kuzeye gittikçe sarplığı azalan uzun bir vadi olarak nitelendirilir. Bu anlatımlara göre günümüzde Çivril ilçesine bağlı Gümüüşsu beldesini geçtikten sonra günümüzde kalıntıları olan ve Miryokefalon olarak düşündüğümüz hisarı geçtikten sonra başlayan, güney-kuzey yönünde ince ve

* Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, FEF, Tarih Bölümü, leventkayapinar@hotmail.com

** Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, SBBF, Coğrafya Bölümü, beycan.hocaoğlu@ikc.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, SBBF, Coğrafya Bölümü, serdar.vardar@ikc.edu.tr

**** Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, SBBF, Tarih Bölümü, halefcevrioglu@gmail.com

uzun bir şekilde uzanarak rakımı düşen ve Küfi Boğazı olarak tesmiye edilen yerin, Honiatis'in anlatımında belirtilen Çivril geçidi olduğunu düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler

Miryokefalon Savaşı, Bizans İmparatorluğu, Selçuklu Devleti, Sultan II. Kılıç Arslan, Manuel Komnenos, Ortaçağ Tarihi, Anadolu, Askeri Tarih

Abstract

Conflicting views have prevailed regarding the location of the Myriokephalon Battle, which took place between the Byzantine armies under the leadership of Emperor Manuel Komnenos and the Seljuk Sultan Kılıç Arslan II on 17 September 1176. Although Latin, Armenian and Assyrian sources provide information regarding the battle, we will base our view on the chronicles of Kinnamos and Khoniates along with Emperor Manuel's letter, the contemporary Byzantine sources. As the location of the Battle of Myriokephalon, Kinnamos and Manuel's letter record Τζιβρηλιτζημανι (Çivrilicimani). Nikitas Honiatis indicates the same place as Τζυβρίτζη (Çivrici) and he emphasise that that location is a gorge. However, there are more than one settlements named Çivril in the region where the battle broke out and there are two settlements in that geography where the battle is claimed to have broken out. Further to that there are settlements called Homa near both of Çivril in the Byzantine sources. However, when Nikitas Honiatis whose surname means from Honaz, mentioned on Dinar in his work, he claimed that the springs of the Greater Menderes were there and Homa, desolated Myriokephalon Castle and Çivril Pass were behind them. So Homa=Seiblia (Gümüşsu) and Çivril settlements are seen around Lake Isıklı that is accepted the spring of the Greater Menderes in province of Denizli at present. In the narrative of Honiatis, Çivrici pass is described as a long valley whose steepness decreases towards to the north. According to these narrations, we regard that the place which is called today as Kufi Valley, lying narrowly and long on the south-north direction with decreasing altitude decrease after passing the castle remains that we considered belong to Myriokephalon after passing Gumussuyu Town in Çivril County, is Çivril which was mentioned in Honiatis' narration.

Keywords

Battle of Myriokephalon, the Byzantine Empire, the Seljuk Empire, Sultan Kılıç Arslan II, Manuel Komnenos, Medieval History, Anatolia, Military History

GİRİŞ

Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki Türk varlığına karşı son esaslı direnişini gerçekleştirdiği Miryokefalon Savaşı, sonuçları ve önemi çok iyi kavranmış olmasına rağmen, mahalli konusunda büyük bir muamma teşkil etmektedir. Belirsizliğin sebebi dönem kaynaklarının nedreti olduğu kadar, mevcut kaynakların tek taraflı oluşu da etkili olmaktadır. Zira muharebenin taraflarından biri olan Selçuklu Devleti'nin olan biteni anlatan bir belge yahut anlatı geriye bırakmamasından ötürü incelemenin gerçekleşebileceği kaynak havuzu oldukça daralmaktadır. Bu doğrultuda ise dönemin Bizans kaynakları itimat edilebilecek yegane bilgi mahreçleri haline gelmektedir.

Bu hususta dikkat çekilmesi gereken nokta ise, muharebeyi anlatan kaynakların Bizans kronikleriyle sınırlı olmamasıdır. Öyle ki, dönemdeş ya da yakın zamanlı Ermeni ve Süryani kronikler ya da bizzat İmparator Manuel'in kaleme aldirdığı bir mektup da bize muharebeye dair veri sunmaktadır. Yine de bu kaynakların hiçbirinde üzerinde mutabık olunabilecek bir noktaya işaret edilmemektedir. Bundan ötürü de geçtiğimiz asır boyunca pek çok tetkik birbirinden farklı mahallere işaret etmekte ancak hiçbirisi kesin bir sonuca ulaşamamaktadır.

Mevcut çalışma Bizans kroniklerinin tekrar gözden geçirilip coğrafi veriyle desteklenmesi üzerine kurulmaktadır. Kinnamos'un kroniği, Manuel Komnenos'un İngiltere Kralı II. Henri'ye mektubu ve özellikle Nikitas Honiatis'in *Historia*'sı üzerine temellendirilecek olan iddialar, coğrafya üzerine yapılan değerlendirmelerle birleştirilecektir.

A. Muharebe Alanına Dair Güncel Kanılar

Son yıllarda muharebe üzerine yapılan çalışmalarda, geçtiğimiz asırda ortaya atılmış olan iddialardan üçü ağırlık kazanmaktadır. Bunlardan ilki Ansbertus isimli Üçüncü Haçlı Seferi'ne katılmış olan bir rahibin *Historia De Expeditione Friderici Imperatoris* adlı eserine odaklanan Isparta-Eğirdir Gölü civarı iddiasıdır. Ansbertus'un muharebe alanını Uluborlu'dan üç gün ötede olacak şekilde işaret etmesi, savaşın on dört yıl ardından kendilerine rehberlik etmekte olan bir kılavuzun verdiği malumata dayanmaktadır.¹ Kısaca bilgi kaynağının olayın görgü tanığı olduğunu iddia etmek güçtür.

¹ Ansbertus, *Historia de Expeditione Friderici Imperatoris*, Josef Dobrovsky ed., Prag 1827, s. 87.

İkinci bir iddia ise savaşın Konya yakınlarında bulunan Bağirsak Boğazı'nda yapılmış olduğudur. Ermeni Sempad ve Süryani Mihail'in verdiği malumata dayanan bu iddia ise mebni olduğu kaynaklardan ötürü sıkıntılıdır.² Zira Süryani Mihail de savaşa ancak kulaktan dolma bilgiyle tafsilsiz bir biçimde değinmektedir.³ Ermeni Sempad'ın ise verdiği bilgilerde temel yanlışlar bulunmasından ötürü güvenilirliği sorgulamaya açıktır.⁴ Bu sebeplerden ötürü bu kroniklerde geçen "Bizans ordusu Konya'dan bir günlük mesafede muharebeye tutuştu" yahut "ordu Türk sınırını geçip beş gün kadar ilerledi" tarzı ibarelerin sıhhati de şüphe uyandırmaktadır.

Üçüncü iddia Nikitas Honiatis'in anlatımına doğrudan sadık kalındığı zaman görece daha ikna edici bir nitelik kesbeden Denizli-Çivril tarafındaki Küfi Boğazı'dır. Özellikle Kemal Turfan tarafından savunularak yaygınlaşan bu iddia,⁵ aşağıda tafsilatlandırılarak açıklanacak ve karışıklığa sebebiyet veren noktalara izahat getirilecektir.

B. Bizans Kaynaklarına Göre Miryokefalon Muharebesi

Gerek muhtemel savaş alanının yakınlarında yer alan Honaz'da doğmuş olması yönüyle ön plana çıkan gerekse muharebe döneminde yaşamış olmasından ötürü muharebeye dair en ayrıntılı bilgiyi sunan eser Honiatis'in *Historia*'sıdır. İçerdiği tafsilat bakımından onu Manuel Komnenos'un mektubu izlemektedir. Son olarak tarihçi Kinnamos da muharebeye giden yolda olan bitene değinmekteyse de, eseri⁶ tam da Miryokefalon Muharebesi'nin anlatımı kısmında kesintiye uğramaktadır. Bu durum da bizleri ister istemez Honiatis'in kroniğine⁷ daha fazla ağırlık vermeye yönlendirmektedir.

² Mehmet Akif Ceylan, "Coğrafya Perspektifinden Miryokefalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı," *Uluslararası Selçuklu Araştırmaları Dergisi Güz 2016 (5)*, 69-94.

³ Michel le Syrien, *Chronique, Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)*, çev.: J. B. Chabot, Paris 1905.

⁴ Le Connétable Sempad, "Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sempad," *Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens, C. I*, (çev. E. Dulaurier), Paris:L'Academie Des Inscriptions Et Belles- Lettres, 1869, s. 626. Mesela muharebeye dair düşünülen notun hemen ardından gelen kronik girdisi, Manuel Komnenos'un vefatını sehven 1178 olarak, yani olması gerekenden iki yıl önce göstermektedir. Bu da bizlere edindiği bilginin ne kadar sahil olabileceğini sorgulatmaktadır.

⁵ Kemal Turfan, "Miryokefalon Savaşı'nın Yeri Üzerinde Yeni Araştırmalar," *X. Türk Tarih Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, ss.1117-1155.

⁶ Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2001.

⁷ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1995.

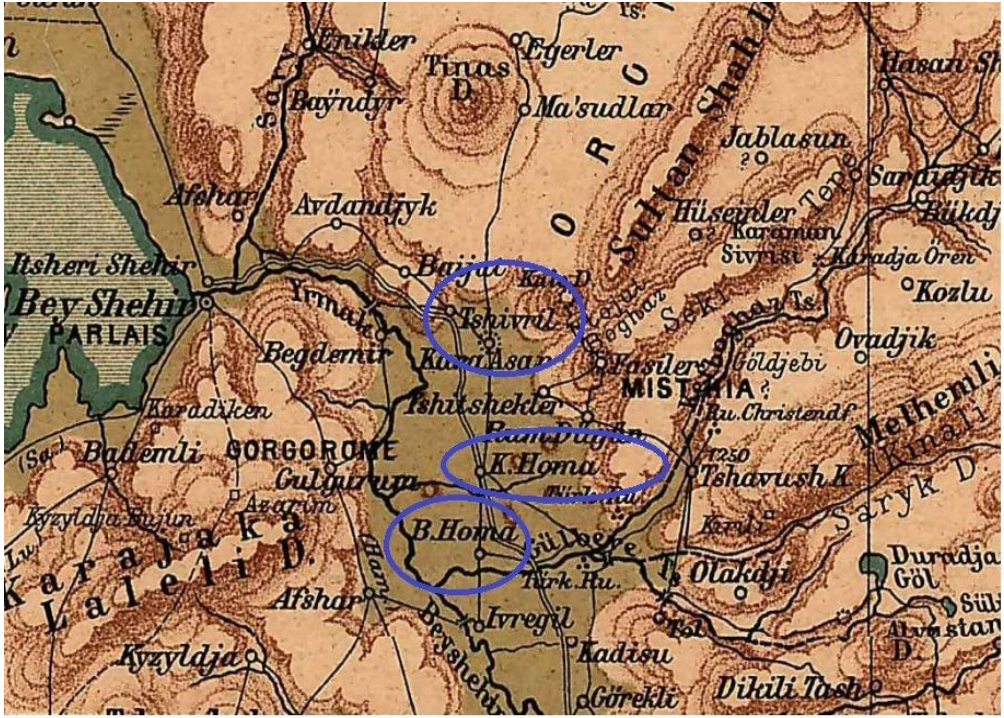
Öncelikle, literatürde muharebenin yapıldığı yerin Çivril toponimisine yakın bir mahal olduğuna kani olunmasının sebebi dönemin iki önemli kaynağı olan Kinnamos'un kroniğinde ve İmparator Manuel'in mektubunda bu doğrultuda ifadeler bulunmasıdır. Özellikle İmparator Manuel'in mektubu muharebe mahallinin adının Türkler tarafından "Cybrilcymani" olarak anıldığını belirtmektedir.⁸ Yunan dilinde ve alfesinde müstakil bir "ç" harfi bulunmamasından ötürü, işaret edilen yer ismindeki harflerin zarureten "ç" yerine "c" yazıldığı düşünülmelidir. Keza bilindiği üzere Yunan alfabesinin ikinci harfi olan "vita" da her ne kadar Latin alfabesindeki "b" harfine denk gelse de, Yunanca telaffuzu Türkçe "v" sesine denk gelmektedir. Yine Yunanca'da "y" ile belirtilen "ipsilon" işaretinin telaffuzunun Türkçe'deki "i"ye denk geldiği aşikârdır. Kısaca Yunanca yazımı Latince'ye "Cybrilcymani" olarak geçen toponimin, Türkçe "Çivril-çimeni" olarak okunması gerektiğine şüphe yoktur.

Bu noktada karışıklığa sebebiyet veren durum, Ioannes Kinnamos'un eserinden neşet etmektedir. Kinnamos, Manuel Komnenos'un 1146 seferini anlatırken, imparatorun Konya kuşatmasından geri dönüşü sırasında Selçuklular tarafından takip edildiğini ve geçilmesi zor bir alanda muharebeye hazırlandığını aktarmaktadır. Bonn Külliyyatı kapsamında 1836'da basılan edisyonda bu toponim *Τζιβρηλιτζημανί* olarak geçmektedir.⁹ Keza tekrar Yunanca telaffuz kurallarını dikkate alacak olursak, bu yer adının "Çivri-çimeni" olarak okunması gerekir. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz üzere, Konya yakınlarında yer alan bu mahalle İmparator 1146 yılında gelmiştir, 1176'da değil. Zira belirtmiş olduğumuz üzere, Kinnamos'un eseri aniden kesilmeden önce 1176 seferine dair vermiş olduğu yegâne malumat parçası şu şekildedir: "Böylece imparator Laodikeia ve Menderes Nehri çevresindeki bölgelere yolculuk yaptı. Niyeti bütün ordusunu Konya kuşatması için kullanmaktı." Görüldüğü üzere, bırakın muharebenin adını ya da mahallini belirtmeyi, Kinnamos 1176 senesinde herhangi bir çarpışmanın gerçekleştiğine dair dahi bir görüş belirtmemektedir. Kısaca belirtmek gerekirse Kinnamos'un eserinde geçen Konya yakınlarındaki Çivri-çimeni, 1176 yılında Miryokefalon Muharebesi'nin yaşanmış olduğu mahal değildir. Zira Anadolu'da Çivril ismini taşıyan tek yer burası değildir.

⁸ Roger Houeden, *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, C. II, haz. William Stubbs, Londra 1869, ss.102-04, 103: "...quae a Persis nominatur Cybrilcymani..." Ayrıca, bu mektup metninin Türkçe çevirisi için bkz.: EK 1.

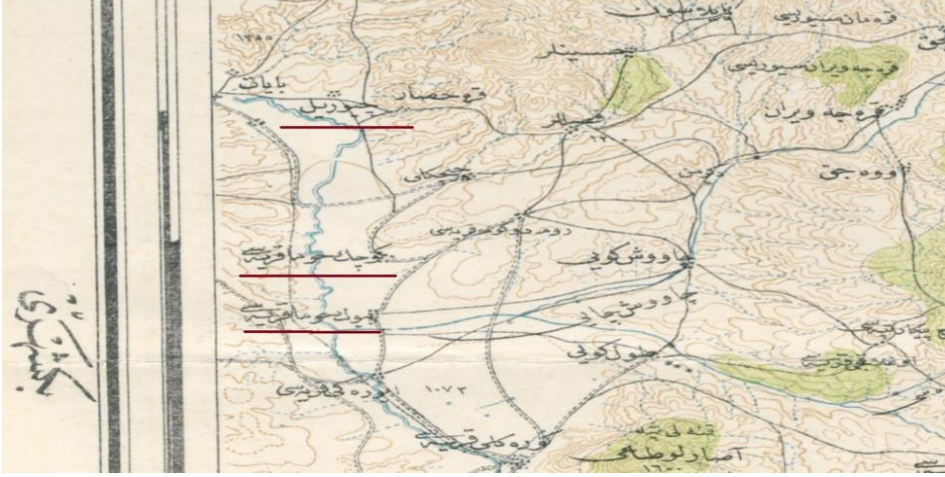
⁹ Ioannis Kinnamos, *Ioannis Cinnami Epitome: Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis Gestarum (Ad Fidem Codicis Vaticani)*, haz. August Meineke, Bonn: Weber, 1836, s. 47 (Liber L. II.).

Daha net konuşmak gerekirse, Miryokefalon Muharebesi'nin Konya-Bağirsak Boğazı'nda gerçekleştiği iddiasını destekleyecek şekilde karışıklığa sebebiyet veren durum, hem Konya Beyşehir Gölü civarında hem de Denizli Işıklı Göl etrafında Çivril isimli yerleşimler bulunmasıdır. Hatta aşağıda da göreceğimiz üzere Honiatis'in eserinde Çivril yakınında bulunması gerektiği belirtilen Homa isimli yerleşimler de hem Konya'da hem de Denizli'de yer almaktadır. Gerek Kiepert'in hazırlamış olduğu gerekse de erken dönem Cumhuriyet idaresinin üretmiş olduğu haritalar bu duruma işaret etmektedir (Haritalar 1-4).

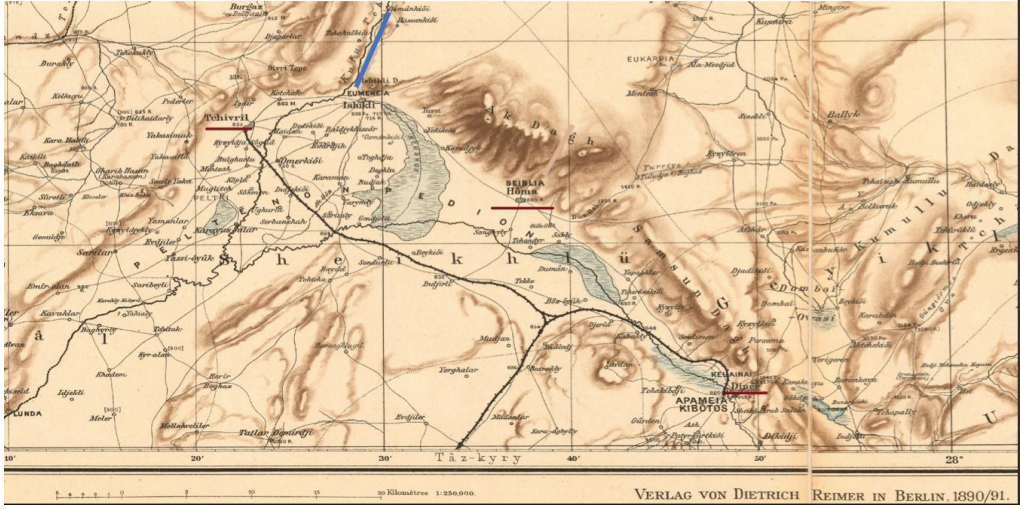

(Aktaran: Mehmet Akif Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokefalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı," USAD, Güz 2016 (5), s. 83)

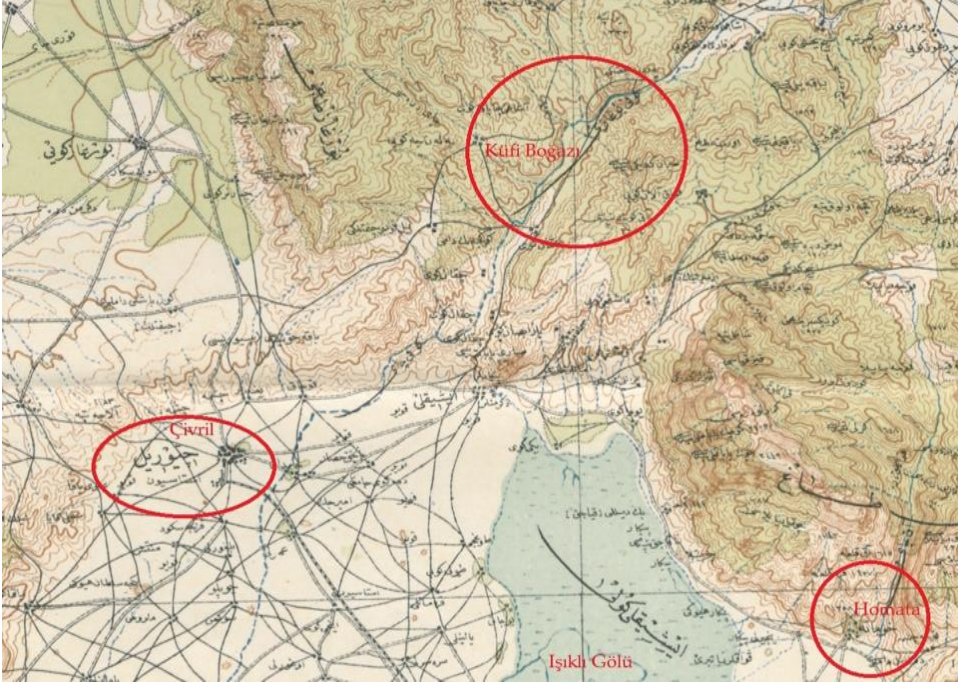
Harita 1. Kiepert'in (1912) Haritasında Konya Tarafında Yer Alan Homa ve Çivril Yerleşimleri

Harita 2. Harita Genel Müdürlüğü (1924), Konya Paftası'nda Çivril, Küçük Homa ve Büyük Homa Karyeleri

Harita 3. Kiepert (Berlin 1890: Pafta 9) - Denizli Homa ve Çivril Yerleşimleri

Harita 4. Müdafâ'a- yı Milliye Vekaleti Harita Dairesi (1924): Denizli'de yer alan Çivril ve Homa Yerleşimleri

Muharebenin hangi Çivril civarında gerçekleşmiş olabileceğine dair en detaylı bilgiyi Honiatis sunmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki Honiatis'in İmparator Manuel Komnenos'un 1176 Anadolu seferine dair anlatımı, doğrudan İmparator'un İstanbul'dan ayrılıp kendisini Laodikeia'da (Denizli-Eski Hisar) bulmasıyla başlamaktadır. Bu da bizi anlatının tek düze kısımları geçip, doğrudan artan gerilimin başladığı noktaya odaklandığını göstermektedir. Gerçekten de Laodikeia'nın ardından ordunun geçtiği yerleşimlerin birbirleri arasındaki mesafeler uzak değildir: Khonai (Honaz), Lambis (Çardak veya Beylerli), Kelainai (Dinar) ve ardından gelen Homa (Gümüşsu) arka arkaya sıralanarak anlatıya bir hız kazandırılmıştır. Zaten Homa'nın ardından gelen ilk yer ismi de biraz ötesinde muharebenin yaşanacak olduğu Miryokefalon 'dur. Miryokefalon Kalesi'nin ardından da ordunun bir dar boğazi sokulduğu yer

olarak *Çivrici* geçidi yer almaktadır.¹⁰ Fonetik benzerlik ve Türkçe bir yer isminin Rum bir kâtip tarafından yazılışında çıkabilecek muhtemel bir karışıklıktan ötürü *Çivrici* geçidinin bölgeye adını verecek olan *Çivril* ile ilişkilendirilmesi mantıksız değildir.

Bu şartlar altında Honiatis'in bahsettiği *Çivril*'in hangisi olduğu netlik kazanmaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, ordunun ilerleyişine dair anlatımın hızlandığı noktada Dinar yerleşiminden sonra gelen Homa ve *Çivril*'in yüz elli kilometre ötede yer alan Beyşehir Gölü doğusundaki Homa ve *Çivril* olmaları, anlatımın tekniğine aykırıdır. (Harita 5) Bu durumda muharebenin yakınlarında yapıldığı işaret edilen Homa ve *Çivril* yerleşimleri, Denizli'deki Homa ve *Çivril* olmalıdır.

Harita 5. *Konya ve Denizli Homa'larının Dinar'a Mesafeleri*

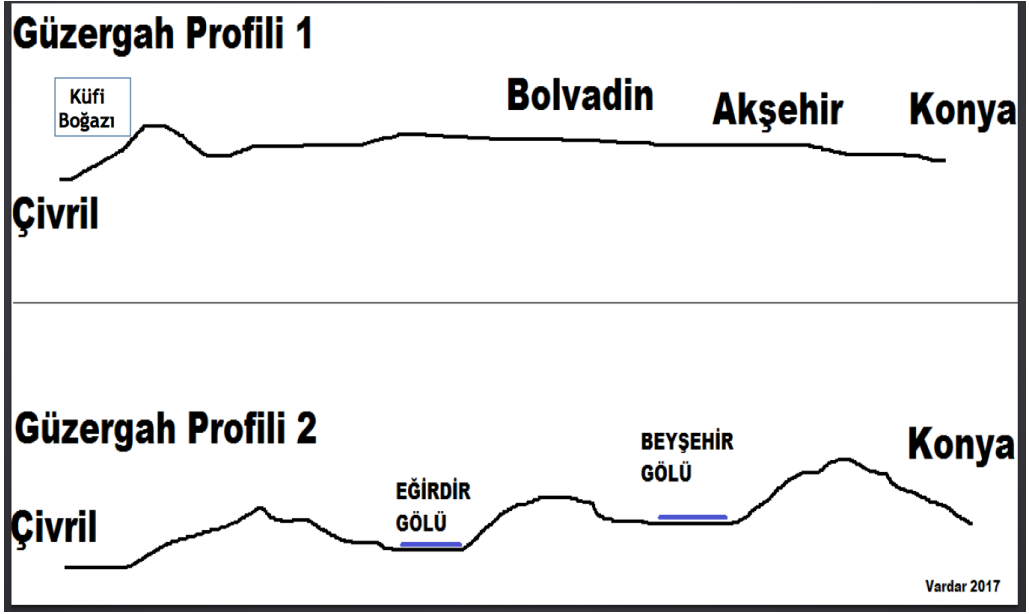
¹⁰ Niketas Khonaites, 123-124.

C. Küfi Çayı

Honiatis'in ve İmparator Manuel'in anlatımlarına kulak verecek olduğumuzda, ordu dar bir geçide varınca etraflarını çevreleyen tepelerden Türklerin saldırıya geçmesiyle gafil avlanmışlardır. Bu mağlubiyette geçit içine sokulan ordunu ağırlık kısmının (kuşatma makineleri ve yük hayvanları) ulaşımı engellemesinin de etkisi büyüktür. Peki, İmparator Manuel ordusunu doğrudan Dinar üzerinden Konya'ya götürebilecekken¹¹ neden kuzeye yönelmiştir?

Doğrudan harita üzerinde yapılan bir inceleme Manuel Komnenos'un orduyu daha uzun bir yoldan götürüp operasyonu riske attığı hissiyatını uyandırabilir. Ancak akılda tutulması gereken önemli bir faktör, Manuel'in Konya'yı kuşatma amacıyla yola çıkmış olmasıdır. Bu meyanda yukarıda da belirtildiği veçhile kuşatma araçları ve bunları koruyacak büyük kalkanları hayvanlara yüklemiş halde yolculuk etmekteydi. Kısaca ordunun bagaj kısmı, hatırı sayılır bir büyüklükteydi. Bu nedenle de yolun uzunluğundan ziyade, arazinin engebesinden kaynaklanacak zorluklar daha çetin bir meşakkat teşkil edecekti. Hal böyleyken, kuzeye yönelip Sandıklı Ovasına ulaşarak Sultan Dağları'nın kuzeyinden Konya'ya inen yol, daha düz ve ordunun ağırlığını taşımak için daha uygun bir alternatif sunmaktaydı. Öte yandan Dinar üzerinden Konya'ya ulaşan güzergâh (Şekil 1: Güzergah 2) hem Eğirdir ve Beyşehir Gölleri'nin hem de arazinin sunacağı geçiş zorluklarından ötürü cazibesini yitirmekteydi. Sonuç olarak, aşağıdaki kesit ve haritanın da gösterdiği veçhile ordunun daha kolay bir rota seçmek için Denizli-Çivril'e varacak şekilde kuzeye yönelmiş olduğu düşünülebilir (Şekil 1: Güzergah 1).

¹¹ Bağırsak Boğazı ve Isparta (Gelendost) iddiaları bu doğrultudadır.

Şekil 1. Manuel Komnenos'un Muhtemel Güzergâhları Üzerinde Yer Alan Arazinin Kesitleri

Harita 6. Manuel Komnenos'un Küfi Vadisi Üzerinden İzlemek İstedığı Muhtemel Güzergâh

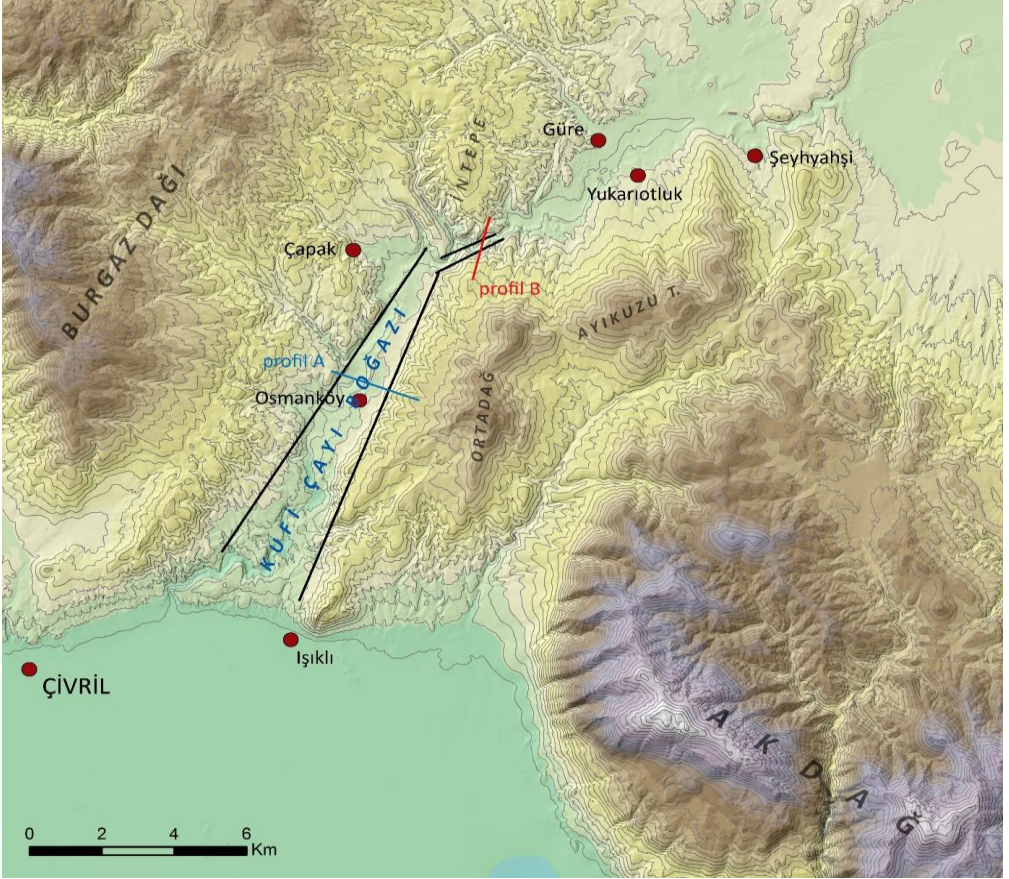
Bu alanda Konya yönüne gidecek ulaşımına en elverişli yol, şüphesiz ki Işıklı Göl (Çivril) kuzeyinde kalan Küfi Çayı vadisidir. Zira bölgede alternatif oluşturabilecek iki geçit daha bulunmaktaysa da bunları kaynaklarda geçen tanımlara uydurmak zordur: Kısaca değinmek gerekirse Homa (Gümüşsu) arkasında kalan Tokalı Kanyon herhangi bir ordunun geçmesine izin vermeyecek kadar dar bir geçittir. İkinci seçenek olan Düzbel ise Honiatis'in bahsettiği topografyaya uymamaktadır: Burası yeterince eğimli olmadığı gibi, geçit içinde kolay bir kaçış noktası teşkil edebilecek ikinci bir çıkış bulunmaktadır. Bu durumda da Honiatis'in anlatımındaki ve Manuel'in mektubundaki Bizans ordusunun maruz kaldığı pusu senaryosu sekteye uğramaktadır. Sonuç olarak geriye kalan tek makul seçenek, muharebenin Küfi Çayı vadisinde gerçekleşmiş olması ihtimalidir.

Kaynaklarda muharebenin geçtiği yerin tasvirini değerlendirecek olursak: Harry J. Magoulias'ın 1984 yılında basılmış olan *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates* adlı tercümesinde Honiatis'in ilgili kısmı İngilizceye şu şekilde çevrilmiştir: "This place is a far-stretching defile with mountain passes that descends gently the steep northern slope to the hills below, opening up into broad ravines and then dropping down on the other side to jutting rocks and precipitous, beetling cliffs."¹² Magoulias'ın tercümesini Türkçeye şöyle aktarmak yanlış olmayacaktır: "Burası, dik kuzey yamaçlarından aşağıdaki tepelere doğru nazikçe alçalırken geniş vadilere açılan ve ardından diğer yamaçtaki pörtlek kayalara ve sürekli sarkan uçurlara hızla inen ve dağ geçitleri bulunan uzun bir boğazdır."

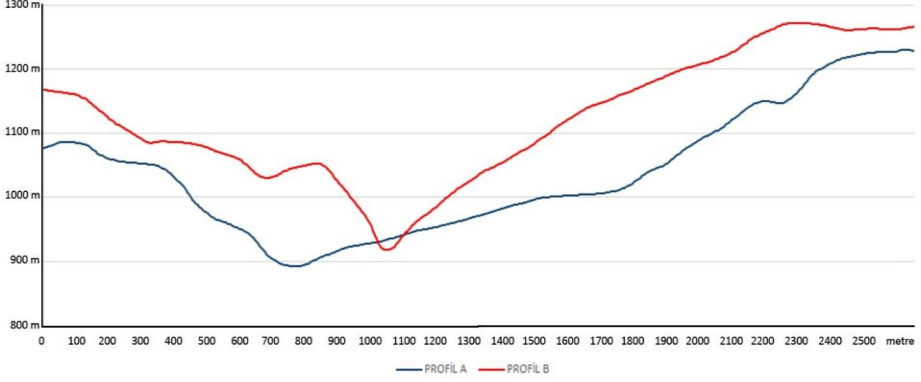
Honiatis' in bu anlatımına göre muharebe alanına dair aramız gereken kriterlerin başında gelenler uçurum niteliği arz eden yekpare güney yamaçlar ve yine dik olmakla birlikte vadilerle parçalanarak bir dağ geçidi niteliği taşıyan vadilerin bulunduğu kuzey yamaçlardır ki yine bu vadiler boğaza açıldığı alanlarda genişlerken yukarı kesimlerinde daralıyor olmalıdır. Küfi Çayı Boğazının yukarı kesiminin 1/25 000 ölçekli askeri haritalardan türetilmiş topografya haritasına baktığımızda buranın Honiatis'in anlatımı ile birebir uyduğunu görüyoruz (Harita 7). Boğazın bu kesiminin kuzey yamaçlarını oluşturan İntep'e'nin aynen Honiatis'in dediği gibi yukarıya doğru gidildikçe daralan ve geçit niteliği gösteren vadiler ile parçalandığı görülmektedir. Buna

¹² H. J. Magoulias., *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*. Detroit: Wayne State University Press, 1984, s. 101.

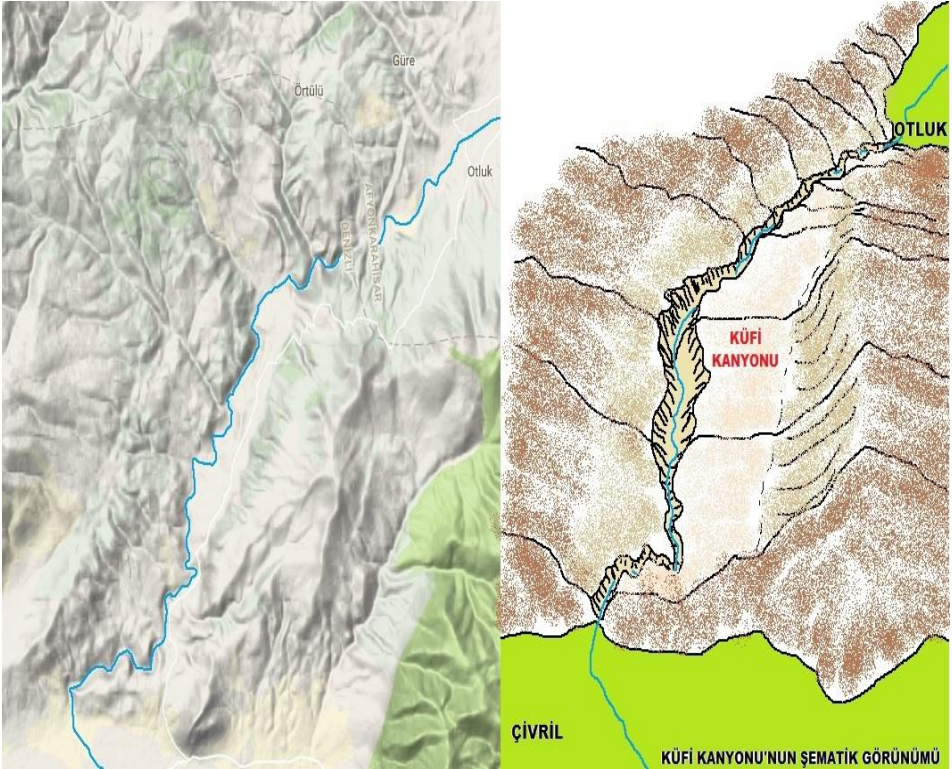
karşılık güney yamaçlarının çok daha yekpare bir özellik göstererek birer uçurum gibi boğazdan yükseldiğini fark ediyoruz (Şekil 2). Keza üç boyutlu modelleme haritalar da güney yamaçlarda eğimin nasıl da birden arttığını ortaya koymaktadır. (Şekil 3)

Harita 7. Kufi Çayı Boğazi yukarı kesiminin topografya haritası

Şekil 2. Kufi Çayı Boğazı'nın aşağı ve yukarı kesimlerinin kesitleri

Şekil 3. Küfi Kanyonu'nun Topografyası ve Güneyden Kuzeye Şematik Görünümleri

SONUÇ

Miryokefalon Muharebesi'nin kesin olarak gerçekleşmiş olduğu mahalle dair her ne kadar eldeki veriler net bir sonuca varma imkânı tanımasa da, savaşın taraflarından biri olması hasebiyle Bizans İmparatorluğu müelliflerinin verdikleri malumat sair Latin, Süryani yahut Ermeni kaynaklara kıyasla daha ikna edici gözükmektedir. Ayrıca, sundukları ayrıntının ne Latin ne de doğu kaynaklarıyla mukayese kabul etmeyecek kadar derin olduğuna şüphe yoktur. Bu bağlamda Nikitas Honiatis, İoannis Kinnamos ve İmparator'un Manuel'in mektupları temele oturtulması gereken kaynaklardır.

Bu çalışma kapsamında Bizans kaynaklarına atıfla varılabilecek muhtemel sonuçlar coğrafi veriler ışığında değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda vurgulamak gerekir ki Homa ve Çivril isimlerini taşıyan birbirlerine yakın yerleşimlerin hem Konya Beyşehir hem de Denizli tarafında bulunması, uzun süre akıl karışıklığına sebebiyet vermiştir. Coğrafi veriler ışığında İmparator Manuel'in ordusunun neden Dinar'dan yola çıktıktan sonra doğrudan Konya'ya ilerlemeyip de kuzeye yöneldiği sorusuna, eğim ve engebenin dikkate alınmış olması hususuyla cevap

verilmiştir. Yapılan tüm bu muayenelerin sonucunda (özellikle Honiatis'in anlatımının takip edilmesiyle), akla en yakın gelen seçenek Miryokefalon Muharebesi'nin Denizli-Çivril yakınlarında yer alan Küfi Çayı Vadisi'nde yapılmış olmasıdır.

Bu hususta hatırlatmak gerekir ki mevcut çalışma da cari olan tartışmalara son noktayı koyma iddiası taşımamaktadır. Zira her ne kadar yazılı kaynaklar gerçeğe ulaşma sürecinde bir başlangıç noktası teşkil ediyor olsa da, tartışmalarda son sözü arkeolojik veriler söyleyecektir. Bu doğrultuda ilgili arkeolojik çalışma ve saha araştırmalarını destekleyebilecek devlet kurumlarına büyük bir rol düşmektedir. Zira yapılacak kazıların müstelzim olduğu hassasiyet ve elde edilecek bulguların muhafaza ve muayenesinde gerek duyulacak emek ancak büyük yatırımlarla sağlanabilir. Umarız ki bu hususta şimdiye değin belirli iddialara odaklanan destek, bundan sonra daha adil bir dağılım izlemeye başlayacaktır.

KAYNAKÇA

ANSBERTUS, (Keşiş), *Historia de Expeditione Friderici Imperatoris*, Josef Dobrovsky ed., Prag 1827.

CEYLAN, Mehmet Akif, "Coğrafya Perspektifinden Miryokefalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı," *Uluslararası Selçuklu Araştırmaları Dergisi* Güz2016 (5), 69-94.

HOUEDEN, Roger, *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, C. II, haz. William Stubbs, Londra 1869, ss.102-04.

MICHEL le Syrien , *Chronique, Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)* , çev.: J. B. Chabot, Paris 1905.

KHONIATES, Niketas, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1995.

KINNAMOS, Ioannis, *Ioannis Cinnami Epitome: Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis Gestarum (Ad Fidem Codicis Vaticani)*, haz. August Meineke, Bonn: Weber, 1836.

KINNAMOS, Ioannes, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2001.

MAGOULIAS, H. J., *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*. Detroit: Wayne State University Press, 1984.

Le Connétable SEMPAD, "Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sempad," *Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens*, C. I, (çev. E. Dulaurier), Paris:L'Academie Des Inscriptions Et Belles- Lettres, 1869.

TURFAN, Kemal, "Myriocephalon Savaşı'nın Yeri Üzerinde Yeni Araştırmalar," *X. Türk Tarih Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, ss.1117-1155.

EK 1. İmparator Manuel Komnenos'un İngiltere Kralı II. Henri'ye 1176 Tarihli Mektubu

Konstantinopolisli İmparator Manuel'in İngiltere Kralı'na (Baba) Mektubu

Tanrı İsa'nın sadık kulu İmparator Manuel Komnenos ki Mor-odada doğmuş, kutsiyetle taçlanmış, yüce, muktedir, muazzam ve daima muzaffer ve Romalılardan Hükümdardır. Aziz Dostumuz ve asalet-meap İngiltere Kralı Henri'ye sıhhatler ve hayır dileriz.

Devletimizin başına gelen her şeyden siz yakın dostunuzu haberdar etmek icap ettiğinden, henüz vuku bulmuş olan şu vekayi de siz asalet-meaplarına beyan etmeyi münasip gördük. Hüküm sürmeye başladığımızdan beri Tanrı'nın düşmanları olan Perslere [Selçuk Türkleri] kalbimizde bir husumet beslemektedir; zira Hıristiyanlara karşı zaferler kazandıklarını işitip Tanrı'nın adını hiçe sayıp, Hıristiyanların topraklarını işgal ettiklerini görmekteydik. Bu yüzden zamanında Tanrı nasip ettiği ölçüde amansızca onlara saldırmıştık. Ve her daim kendilerini tahdit ve hedm etmek için yaptıklarımız dileriz ki siz asalet-meaplarının dikkatinden kaçmaz. Öyle ki, şimdi de cesim bir orduyu onlara karşı harekete geçirmeye ve Pers diyarına karşı savaş açmaya karar verdik. Lakin kendi istediğimiz şekilde değil de, ancak zamanın ve şartların zorunlu kıldığı ölçüde büyük hazırlıklara giriştik ve harekâta başladık. Devletimizin kuvvetlerini etrafımızda topladık; ancak silah, kuşatma cihazları ve mancınıklar taşıyan arabalar ile şehirleri dövmeye yarayan sair araçlar taşıdığımızdan yeterince hızlı ilerleyemiyorduk. Dahası, daha kendi topraklarımızdan geçerken, barbarlarla karşılaşmadan önce başka bir düşmanın saldırısına maruz kaldık: amansız bir mide akıntısı [ishal]. Hastalık saflar arasında yayıldı, gittikçe ağırlaştı ve pek çok kişiyi kırıp geçti. Ve kurtuluşu olmayan bu hastalık bizi çok ciddi bir şekilde engelledi.

[103] Türklerin sınırına girdiğimiz gibi kalabalık Türk birlikleri uğultular koparıp ordumuza saldırmaya başladılar. Ancak çok şükür ki barbarlar püskürtülüp kaçtılar. Ardından Persler tarafından *Cybrilcymani* denen boğaza yaklaştığımızda, çoğu Perslerin iç topraklarından yardıma gelmiş olan pek çok yaya ve süvariden oluşan bir güruh, ordumuza doğru çıkageldiler. Sayıları bizimkilerden sadece biraz daha fazlaydı. Ordumuz yolların darlığı ve geçiş zorluğu yüzünden neredeyse on mil kadar yayılmıştı: Bu yüzden de ne önden gidenler arkadan gelenleri müdafaa edecek durumda ne de keza arkadan gelenler öndekilere yardım edebilecek konumdadılar: iki uç birbirinden çok uzakta durmaktaydı. Gerçekten de öncü kuvvetler imparatorluk saflarından o kadar uzağa

düşmüşlerdi ki bizi unutmuş, beklemeden gidiyorlardı. Bu yüzden ve Türklerin safları şimdiye kadar yaşanan çatışmalardan haberdar olduklarından, bize ön taraftan değil de, daha çok işlerine gelecek dar geçitleri bulduklarından, arka saflardan saldırmaya karar verdiler; öyle de yaptılar. Etraftaki bütün dar geçitlerde Türkler dikilmekte ve sağlı sollu taarruz etmekteydiler. Adeta bir fırtına gibi üzerimize iniyor ve sayısız insan ve atı katlediyorlardı. Felaket böylece büyürken, ordunun arka tarafını bekleyip, saldırı altındaki taraflara yardım etmeyi uygun gördük ve Perslerin sayısız birliklerine karşı muharebeyi sürdürdük. Bunlar tarafından etrafımız sarılmışken neler başardığımızı söylemeye şimdi hacet yoktur. Belki asalet-meaplarınız, orada bulunmuş olanlardan bunları dinlerler.

Bu sırada direnip muharebenin yükünü omuzlarken, Grekler, Latinler ve sair milletlerden oluşan artçı kuvvetler güruhu düşman tarafından fırlatılanlara [ok, taş, vs.-ç.n.] dayanamayıp büyük bir darbe yediler ve vahşice sürüklenmeye başladılar; yakınlardaki bir tepeye sanki sığınılacak bir kaleymiş gibi önlerindeki de sürükleyerek koştular. Yerden kalkan tozdan göz açmak mümkün değildi ve kimse adım attığı yeri görmüyordu. Çok derin bir vadiye bakan bir uçuruma insanlar ve atlar birbirinin üstünde zincirden boşanırcasına koşuyorlardı. Birbirlerini ezip öldürenler arasında sadece reayadan kimseler değil, ekâbirden ve yakın akrabalarımızdan da insanlar vardı. Böyle bir kalabalığın [104] arbedesine kim dur diyebilirdi? Ancak yine de bunca barbarın karşısında [direnip], gerek yara açıp gerek yara alarak, gönüllerine huzursuzluk verdik ve sebatkârlığımızla onları şaşkına çevirdik; kaçmadık. Tanrı'nın yardımıyla ovaya vardık. Düşmanlarımızın bu mahalle tırmanmasına da izin vermedik ve barbarları katlettik. Onlardan korkup atımızla dörtnala da kaçmadık. Bilakis tüm birliklerimizi toparlayıp ölümden kurtararak etrafımızda dizdik. Başta öncülere ulaştık, ardından da erler arasından ilerleyip ordumuzun merkezine ulaştık.

Ordumuzun başına gelen bunca şeyden sonra durumu toparlayıp tekrar işgale hazırlandığımızı gören Sultan bize adam gönderip ricacı oldu ve nazik bir dille sulh istedi; bütün dileklerimizi yerine getirmeye, bütün düşmanlarımıza karşı bize hizmetini sunmaya, topraklarındaki esirleri salıvermeye ve irademize boyun eğmeye söz verdi. Böylece burada iki tam gün bütün birliklerimizle bekledik. Muhasara kalkanlarını, kuşatma aletlerini ve bunları çeken sığırları üzerlerine fırlatılanların [ok, taş, vs.-ç.n.] yağmurunda yitirmiş olduğumuzdan, Konya şehrine karşı bir şey yapılamayacağını fark ettik. Ayrıca, bütün hayvanlarımız o mide hastalığından mustarip olduğundan, Sultan'ın ricasını, dostluğunu ve yeminini sancağımız altında kabul edip kendisine sulh bahsettik. Buradan ayrılarak yüreğimizde kaybettiğimiz akrabalar için büyük bir hüznle kendi toprağımıza döndük. Ancak yine de Tanrı'ya şükrediyorduk ki iyiliğiyle hala yapmakta olduğu gibi bizi şerefliendirdi. Ayrıca yine müteşekkiriz ki beyzadelerinizden kimileri bu

olaylar sırasında yanımızdaydı ve siz asalet-meaplarına olan biteni anlatacaklardır. Ayrıca, her ne kadar kaybettiklerimizden dolayı müteessir olsak da, olan biteni size beyan etmeyi münasip gördük; zira siz hem aziz bir dostumuz hem de çocuklarımızın yakın akrabalığıyla yakın tanışığımızıdır.

10. İndiksiyon'un Kasım Ayında yazılmıştır.